

LA GUERRA DEL FRANCÈS AL CORREGIMENT DE VIC (1808-1814)

per Maties Ramisa i Verdaguer

EL TEMA

Gairebé cada ciutat i molts pobles de Catalunya tenen la seva història de la Guerra del Francès. Molt sovint és un relat d'interès local, més o menys pintoresc o colorista, però que guarda poca connexió amb l'evolució general de la història i aprofundeix poc en el rerefons dels fets. Sigui la relació del setge del castell d'Hostalric o el de les places de Girona i Tarragona, o bé l'exposició de les petges que els napoleònics van deixar a Torelló, a Olot o a Sallent extretes dels arxius locals; sigui l'explicació de les rigorositats bonapartistes a Lleida, o la situació d'Igualada després de la gesta del Bruc. En bona part s'inscriuen en la tradició "romàntica", però aquestes narracions també han ajudat a configurar la memòria col·lectiva, tot rescatant els successos del fons dels arxius i donant als esdeveniments una perspectiva mítica i heroica que s'ha conservat inalterada en el decurs del temps.

He de confessar que l'interès pel tema de la Guerra del Francès em va venir de l'esmentada visió "romàntica" d'aquest conflicte, recollida en els gravats de Langlois i en les nombroses llegendes i cançons patriòtiques que exaltaven els combatents. L'època m'atreia, pel que tenia de cruïlla entre dues organitzacions socials i dues mentalitats. I finalment també em sentia motivat per la història local, propera a les persones i a les seves arrels, concreta i humana, que permetia igualment precisar els grans fenòmens generals en un marc limitat tot verificant l'exactitud de les hipòtesis explicatives que s'hi referien.

Podia analitzar en detall els mòbils i mecanismes de la

insurrecció antifrancesa de juny de 1808; l'emergència de noves institucions polítiques -les Juntes-, llur composició social i les tensions de què són protagonistes, el grau de domini que tenen de la situació i la resposta que donen a moviments socials de signe divers que reclamen solucions, sovint contradictòries, als greus problemes plantejats; quin és el paper de l'Església, si es posa al front dels esdeveniments o es limita a seguir-los; el grau de resistència fiscal de pobles i estaments, i els remeis proposats per la crisi de la fiscalitat tradicional, qüestió greu tant pels qui havien de recollir els impostos com pels qui havien de pagar-los; el cost de la guerra, les destruccions, la inflació i les crisis de subsistències.

No podia bandejar l'estudi de l'organització militar i de les campanyes bèl·liques dins el marc del Corregiment, les característiques i consistència dels diferents cossos armats, llur eficàcia i els problemes sempre correlatius de la deserció i la delinqüència. I no tan sols del bàndol patriota: m'interessava igualment l'actuació i estratègia de l'exèrcit francès, les condicions de l'ocupació de l'Alta Catalunya i el controvertit tema del col·laboracionisme de la població catalana. Per altra part, calia fer una aproximació al tema ideològic aïllant els grups liberals i absolutistes del Corregiment i provant de determinar de quin costat es situaven les "forces vives", així com el rastre concret que va deixar el breu pas del règim constitucional entre el 1812 i el 1814.

Fou aleshores -ja fa gairebé deu anys- que vaig plantejar al doctor Pere Molas el desig d'iniciar una investigació aprofundida de l'època de la Guerra d'Independència al Corregiment de Vic. Tenia la intenció d'emprendre una història global d'aquell moment, contemplar els vessants polític, econòmic, ideològic, militar i social. L'encertada direcció i suggeriments del Dr. Molas van permetre que la Tesi Doctoral prengué cos i fos presentada l'any 1991 al Departament d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona.

El Corregiment de Vic, instituït pel Decret de Nova Planta, abastava les comarques d'Osona, el Ripollés -excepte la vall de Ribes- i part de la Garrotxa i de la Selva. Vaig escollir-lo com a marc

geogràfic perquè tenia una certa entitat territorial i, en disposar de personalitat administrativa, era interlocutor de les autoritats provincials i estatals. Els Arxius de la ciutat de Vic -Municipal i Episcopal- guardaven una rica documentació, que vaig completar amb l'anàlisi dels papers d'altres localitats com Camprodón, Manlleu, Olot i Roda de Ter. Però aviat vaig comprendre que no en tenia prou de la recerca a nivell local: la informació era fragmentària, sovint no donava la veritable arrel dels fets ni la seva total perspectiva, i eludia de vegades els temes que podien donar llum sobre els esdeveniments.

Calia completar la documentació econòmica i administrativa del Corregiment amb l'examen de la dels centres de decisió superiors on s'originava. Per això era obligada la consulta de la correspondència i Actes de la Junta Superior del Principat, guardada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i la de la Diputació de Catalunya que la va substituir en el període 1812-14, encara poc consultada. També vaig creure interessant conèixer l'opinió de "l'enemic" per tenir l'altra versió dels esdeveniments i obtenir més informació factual.

Una part de la documentació administrativa francesa vaig poder consultar-la a l'A.C.A. mateix, però el gruix vaig obtenir-lo dels arxius de París: Archives Nationales, Service Historique de l'Armée de Terre i Archives Diplomatiques. Correspondència, informes, instruccions o ordres de ministres i generals napoleònics, funcionaris civils, agents especials o policies, referida naturalment no tan sols al Corregiment de Vic, sino també a la limítrofe Alta Catalunya i al Principat en general. Menció especial mereixen alguns arxius particulars de prohoms rellevants del Corregiment als quals vaig tenir accés, els Abadal, els Rocafiguera i els Serrabou, que em van permetre endinsar-me en la biografia dels personatges i adquirir una completa seriació financera.

L'exploració sistemàtica de la documentació i l'atenció per tots els aspectes -que interrelacionava en el moment de la síntesi final- em van permetre construir una visió global del que podia haver estat la vida del Corregiment de Vic al llarg de la Guerra del Francès.

Contrastava i complementava els fets mitjançant la informació procedent dels diferents arxius, i a cada capítol presentava una revisió bibliogràfica i unes conclusions. Vaig optar per una presentació paral·lela de l'estructura i la cojuntura a cadascun dels temes: els esdeveniments en el seu significat profund i en la seva evolució cronològica.

LA TESI

De la investigació es desprén que les causes de la revolució de juny de 1808 al Corregiment de Vic van ser l'odi a Napoleó i la crisi manufacturera, perceptible aquesta en els pobles grans com Sant Hipòlit de Voltregà, Torelló, Vic i Olot. Les classes baixes van tenir una indiscutible preeminència en la revolta, però la direcció del moviment va quedar reservat des del principi als grups dirigents tradicionals -de vegades les mateixes autoritats d'abans- prèvia una indispensable "reconversió" ideològica i un posicionament antinapoleònic. La revolució fou acceptada amb força rapidesa pels estaments superiors, la qual cosa denotava una certa predisposició.

A les noves Juntes -Corregimental i Locals- s'hi van incorporar alguns vocals d'extracció popular, provinents dels sectors més organitzats, els gremis urbans i els pagesos propietaris. Els patriotes més radicals van ser aviat marginats. Els mecanismes de la revolució van ser pertot arreu els mateixos: les notícies d'altres comarques, els rumors i falses alarmes, les manifestacions i amotinaments, els símbols patriòtics, les proclames abrandades i sobretot les partides de Sometents i voluntaris armats (Miquelets).

El paper directiu del moviment va correspondre a les ciutats de Vic i Olot, com es demostra en la composició de la primera Junta Corregimental -pràcticament vigatana- i en la secessió imparable de la vila d'Olot respecte de Vic i Camprodon. Dins la tipologia de revoltes locals de Vicens Vives, les de Vic i Olot tindrien similituds amb la de Girona. En canvi, la revolució va ser més anàrquica en les viles petites de Ripoll i Camprodon.

Dins la nova estructura política patriota, la Junta Corregimental va tenir un paper decisiu, i va dirigir el districte fent ús de les seves competències econòmiques i militars i cooperant amb la Junta Superior de Catalunya. La inicial indefinició de les atribucions i la brega per ocupar espais de poder real van provocar moments de tensió entre les institucions; la Junta Corregimental va tenir importants disputes amb la Junta Superior, amb els caps militars i amb l'Ajuntament de Vic. Era la manera com es mostrava la vitalitat política, que també s'exterioritzà amb la destitució del Corregidor Antonio de Arce el febrer de 1809, amb les intrigues que precedien cada convocatòria electoral per renovar els vocals de la Junta o escollir diputats, i amb els enfrontaments socials entorn dels impostos i de les quintes.

A les tres consecutives Juntes Corregimentals de Vic, van tenir-hi un paper important un grup de terratinents sense títols nobiliaris i un d'artesans de la ciutat. A l'exterior, el Corregiment és representat habitualment per nobles i alts eclesiàstics. Es fa palesa una certa oposició política entre Vic -on residia la riquesa i la plana major dels dirigents- i la resta del Corregiment, en certa manera una contraposició entre camp i ciutat, en la que el fisc hi té un protagonisme destacat. Enfront de l'empenta política dels liberals, l'Església resta com a principal reducte del pensament conservador, però l'alt clergat del Corregiment és poc actiu en la resistència.

La Guerra del Francès va provocar una desarticulació fiscal. El Principat va obtenir a la pràctica una autonomia financera respecte del poder central, però al mateix temps cada Corregiment -i sovint cada Partit- l'aconseguia de la Junta Superior de Catalunya. Les contribucions ordinàries van reduir llur rendiment de forma dràstica, i fou necessari crear impostos nous: la Capitació, el Mig Delme i sobretot els Préstecs Forçats. La fiscalitat indirecta -requisicions, bagatges, subministraments a la tropa- va ser molt important, i en bona part no fou abonada a la pagesia.

El Corregiment de Vic aportà oficialment 17.700.000 rals a l'esforç bèl·lic, aproximadament el doble que en temps de pau. Però

la Junta Superior n'exigia molt més. De fet, en l'esmentada suma no hi son compreses les exaccions i requisicions de les tropes patriotes, les imposicions dels napoleònics ni les destruccions. El fisc i la guerra comportaren la ruina del camperolat i de l'artesanat; però també els potentats van veure disminuir considerablement llurs rendes i hagueren de suportar una major proporció dels impostos, en especial del Cadastre, la Capitació, el Mig Delme i els Préstecs Forçats. No cal dir que la resistència a contribuir va ser universal: de poc valien en aquest punt les reflexions patriòtiques.

Els intents de reforma fiscal no van quallar, encara que la Capitació va operar certa redistribució a favor del camp, i els eclesiàstics augmentaren significativament llur aportació. Les autoritats polítiques del Corregiment de Vic eren reticents a la Contribució Directa liberal -que només s'introduí al final de la guerra-, i en canvi molt favorables a les velles regles cadastrals.

L'exèrcit regular patriota va exhibir característiques mediocres: era ineficaç, costós, rapaç i poc disciplinat. El refús generalitzat de la institució de la "quinta" el condemnà a tenir uns efectius reduïts. El Corregiment de Vic forní poc més de la meitat dels "quintos" que li exigien les autoritats militars i la Junta Superior; per altra banda, les tropes de línia només seran presents en la defensa de la Plana de Vic en les dues darreres invasions, però no en les dels anys 1809, 1810 i 1811, quan els Miquelets i Sometents es van trobar sols davant els imperials. També a Olot hi predominaven els guerrillers, especialment els de la unitat de Francesc Rovira.

Però els dirigents polítics i militars del Principat -i els del Corregiment de Vic- volien un exèrcit disciplinat basat en la quinta, per oposar-lo als compactes regiments bonapartistes, i desconfiaven dels paisans armats. Els oficials de l'Exèrcit eren criticats i tenien mala reputació, i la població suportava malhumorada llurs exaccions; a més, sovint es manifestaven dividits, normalment entre foranis -castellans- i autòctons: la polèmica entre Campoverde i els catalans Milans i Clarós és il·lustrativa. Les autoritats civils dels Principat, especialment la Junta Superior, exerciran una pressió continuada

sobre l'Exèrcit a fi de controlar-lo, amb èxit relatiu. També la Junta Corregimental de Vic provarà de frenar les pretensions dels militars.

Les unitats no convencionals -Sometents, Miquelets, guerrillers, tropes de Reserva- foren molt inestables i poc eficaces a camp obert, a causa de la manca de preparació i d'armament. Però els seus contingents es renovaven contínuament i no donaven treva a l'enemic. De fet, no hi va haver una separació clara entre les forces irregulars i les tropes de línia, cooperant ambdues en una mateixa tàctica defensiva i de desgast de l'enemic. Aquesta tàctica es basava, com és ben sabut, en la mobilitat, en la destrucció de transports i comunicacions dels napoleònics, en l'hostigament continuat i sobretot en la negació de subministraments per mitjà de l'evacuació de la població. El control polític de la zona patriota es completava amb una espècie de sistema de "terror" que requeia sobre els tebis i col.laboracionistes, i s'aplicava inclús en zones controlades pels francesos. La fugida massiva dels habitants de la Plana de Vic l'any 1809, o els d'Olot el 1812, son exemples concrets i extrems del tipus de guerra que s'emprava.

Degut a la posició central, Vic es convertí en Quarter General de l'Exèrcit patriota després de la caiguda de Tarragona el 1811. Els imperials menaren al llarg del conflicte cinc expedicions contra la ciutat -i una sisena frustrada el 1813- per aconseguir queviures i per destruir el gruix de les forces insurgents. Els napoleònics ocuparen reiteradament Olot -de forma definitiva a partir de 1812- per poder controlar la turbulenta "Muntanya" catalana.

Els generals bonapartistes imposaren un règim de simple ocupació militar sense preocupació real per les reformes i pel benestar de la població, malgrat que el comandament napoleònic va tenir sempre el desig d'atreure els catalans amb les mesures més diverses. Els dirigents francesos es van dividir en dues línies polítiques -duresa i suavitat- al respecte de Catalunya, però la obstinada oposició dels habitants i el clima bèl·lic van impedir que els intents renovadors d'Augereau i del Règim Civil donessin fruit. De fet, tot i la seva innegable superioritat, l'exèrcit invasor patia de

lacs semblants al patriota: alt cost, pes feixuc sobre el país, corrupció en els proveïments, endarreriment del sou dels soldats...

Al Corregiment de Vic, com arreu de Catalunya, va predominar el col.laboracionisme passiu, la simple coexistència amb l'ocupant. Cap notable del Corregiment va arribar a un afrancesament polític o ideològic, encara que algun hi fou proper. Però els habitants de la zona de Vic i Olot van refusar de vegades el radicalisme patriòtic que obligava a l'expatriació, i reberen els francesos, els allotjaren i els aprovisionaren. Aquesta actitud en certa manera acomodaticia, patrocinada per les forces vives locals, va originar importants judicis polítics que sancionaren sense excepció la validesa d'aquests comportaments, originats pels simples motius humans de conservar els bens i la família.

Els liberals del Corregiment de Vic eren hisendats, professionals, artesans, comerciants i militars. Però eren pocs. Predominava el conservadurisme, inclús entre els alts càrrecs. El règim liberal de 1812-14 va deixar poc rastre pràctic al Corregiment, tot i els intents de racionalització administrativa i liberalització de l'economia. Els Ajuntaments Constitucionals van portar a terme una gestió mesurada i pragmàtica, però molt gelosa de llurs prerrogatives. Però a les altes esferes predominaven les tensions i la provisionalitat -Lacy versus Junta Superior, liberals contra servils-, i la Hisenda provincial s'enfonsava en una profunda crisi.

Les repercussions indirectes de la Guerra d'Independència van ser molt més importants que les directes. L'epidèmia de 1809, provinent del camp de Tarragona, va quadruplicar la mortalitat al Corregiment, i la crisi de subsistències de 1812 gairebé la duplicà. Les institucions hospitalàries i de beneficència van ser desbordades. Els preus van anar augmentant fins el triple l'any 1812, igual que el nombre de pobres. La delinqüència i la deserció s'alimentaven mútuament i van tenir gran incidència en els anys centrals del conflicte. Finalment, el valor de les destruccions causades per les tropes franceses -només a 31 pobles del Corregiment, i només en les dues primeres invasions- s'enfila fins els 25 milions de rals.

NOVES LÍNIES D'INVESTIGACIÓ

Penso que la present recerca ha permès conèixer en profunditat l'etapa de la Guerra del Francès a una zona significativa de Catalunya, integrant els diversos elements històrics -polítics, socials, militars, econòmics i ideològics- i els nivells corregimental i provincial, i contrastant la versió d'un bàndol amb la de l'altre. Però resten encara camps d'investigació poc desbrossats per tal de poder considerar prou coneguda la història d'aquest període a Catalunya.

En primer lloc, caldria aprofundir en la visió del comandament napoleònic respecte del Principat, per poder perfilar més la realitat d'aquells catalans que rebutjaren el domini francès de forma tan contundent, però que els bonapartistes consideraven tan particularistes i allunyats d'Espanya. S'hauria de conèixer també la realitat de l'exèrcit invasor, potser massa mitificat, que traginava la seva eficàcia i les seves misèries: corrupció, divisió del comandament, "clans" en l'administració militar, malalties, deserció, etc. Seria important esbrinar igualment més a fons les línies polítiques del comandament francès a Catalunya, amb l'antagònica i complementària necessitat de sotmetre i atreure els habitants.

Per altra banda, caldria conèixer més l'estructura política patriota: les personalitats, els antagonismes, la filiació política, els objectius... dels vocals de la Junta Superior i de les Corregimentals; la tasca i personalitats dels Congressos Provincials, de la qual hi ha referències però no un estudi pormenoritzat que doni llum sobre unes institucions tan novedoses a l'Espanya de l'època.

Finalment, s'haurien de saber més coses sobre la gestió del Règim Liberal de 1812-14 a Catalunya, iniciat amb les fortes tensions entre el general Luis Lacy i la Junta Superior i la Diputació; la incidència de les reformes que va promoure, el grau d'acceptació entre la població i els resultats assolits. Tot això permetria dibuixar més també el perfil dels grups liberals catalans.